

Η ΒΑΡΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ο πρώτος μετά το 1821 που έγραψε επιστημονικά ολοκληρωμένη «ιστορία του ελληνικού έθνους», από τις απαρχές ως την εποχή του, ήταν ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Ωσπου να την τελειώσει, ανακαλύφθηκε η Τροία. Κι αποδείχθηκε ότι ο τρωικός πόλεμος δεν ήταν παραμύθι. Την ξανάγραψε αλλά και πάλι τα γεγονότα τον ξεπέρασαν. Ετοιμάζε τρίτη έκδοση αλλά πέθανε (1890) πριν να την ολοκληρώσει. Ο καθηγητής Παύλος Καρολίδης ανέλαβε το έργο μιας ακόμα έκδοσης, που ονομάστηκε «τετάρτη (πρώτη συμπεπληρωμένη) έκδοσις». Βγήκε στα 1902 και μόλις που πρόλαβε να συμπεριλάβει τα ευρήματα του Έβανς στην Κρήτη και να αναφερθεί στον μινωικό πολιτισμό ως πραγματικότητα.

Μια ακόμα έκδοση, με νέες διορθώσεις και νέες προσθήκες του Παύλου Καρολίδη, πραγματοποιήθηκε στα 1925. Στα 1930, ο Καρολίδης ανέλαβε να συγγράψει νέο συμπλήρωμα αλλά την ίδια χρονιά πέθανε. Από τότε, το έργο γνώρισε ουκ ολίγες επανεκδόσεις (ο γράφων διαθέτει την όγδοη) χωρίς όμως νέες προσθήκες, διορθώσεις και ανατροπές.

Για την εποχή του, το έργο ήταν κολοσσιαίο, μνημειώδες και απόλυτα αναγκαίο. Σήμερα όμως είναι εντελώς ξεπερασμένο επιστημονικά. Παρ' όλα αυτά, μεταγλωττισμένο και κομματιασμένο, εξακολουθεί να αποτελεί την επίσημη κρατική άποψη «περί της ιστορίας του ελληνικού έθνους», έστω και αν το επίσημο κράτος δεν έχει χαμπάρι ότι αυτή είναι η άποψή του, μεταφερμένη στα σχολικά βιβλία.

Κάποια στιγμή, οι συγγραφείς των σχολικών βιβλίων ανακάλυψαν τον Παπαρρηγόπουλο και τον λεηλάτησαν κατά τάξεις. Από εκεί κι έπειτα, καθένας που αναλάμβανε να γράψει βιβλίο ιστορίας για το σχολείο, έπαιρνε το προηγούμενο, του άλλαζε κάποια πράγματα, πρόσθετε και μερικά από τις κραυγαλέες ανατροπές που είχαν επέλθει και ξεμπέρδευε. Κι όπως αποδείχθηκε, καλά έκανε.

Ο ΠΟΛΤΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Στα 1965, τα περισσότερα σχολικά βιβλία της ιστορίας ήταν αντιγραφές των αντιγραφών εκείνων που είχαν αντιγράψει τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο. Με αναπόφευκτες τις ανακρίβειες, καθώς η επιστήμη είχε ήδη προχωρήσει. Με τους κολοσσούς Ευάγγελο Παπανούτσο και Λουκή Ακρίτα συνεργάτες του, ο και υπουργός Παιδείας Γεώργιος Παπανδρέου τόλμησε τη μεγάλη ανατροπή. Το σχολικό βιβλίο του Καλοκαιρινού για το Βυζάντιο κυκλοφόρησε λέγοντας τα σύκα, σύκα, και τη σκάφη, σκάφη. Με χρώματα, πίνακες, υπογραμμίσεις και ωραίες εικόνες. Ως δια μαγείας, σκοταδισμός, συντήρηση και, βεβαίως, άνθρωποι της Εκκλησίας συνασπίστηκαν πίσω από το διαχρονικό επιχείρημα ότι το έθνος απειλείται.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου ανατράπηκε τον Ιούλιο του 1965. Το βιβλίο του Καλοκαιρινού καταδικάστηκε να «πολτοποιηθεί» μετά από γνωμάτευση μιας πρωτοβάθμιας επιτροπής που επικυρώθηκε από αντίστοιχη μιας δευτεροβάθμιας. Η πολτοποίηση έγινε «εν επισήμω τελετή» στα 1966, ένα χρόνο πριν από το πραξικόπημα των συνταγματαρχών. Που βεβαίως επανέφεραν τη διδασκαλία της ιστορίας στην ορθή γραμμή της Ελλάδος των Ελλήνων Χριστιανών.

Η χούντα κατέρρευσε αλλά η κληρονομιά της επέζησε. Με το σταγονόμετρο περνούν στα σχολικά βιβλία οι εκπληκτικές ανακαλύψεις της επιστήμης. Ειδικά για την αρχαιότητα, από το 1995 και δώθε μάλλον δεν υπάρχει επιστήμονας που να ασπάζεται τη θεωρία της καθόδου των Δωριέων, του «προικισμένου λαού» που χρησιμοποιούσε «σιδερένια όπλα», τάχα «διέλυσε τη μυκηναϊκή αυτοκρατορία» και «έφερε το δωδεκάθεο». Στα σχολικά βιβλία όμως, η θέση αυτή παρουσιάστηκε δειλά, καθώς φαντάζει πολύ δύσκολο οι Δωριείς να μη παραμένουν αναλλοίωτοι όπως ο Παπαρρηγόπουλος υπέθετε ότι ήταν. Με πρώτο αποτέλεσμα η ελληνική ιστορία να κονταίνει κατά τουλάχιστον χίλια χρόνια.

Τι είναι εκείνο που κάνει τα ζουμερά ελληνικά πορτοκάλια πιο νόστιμα από τα ιταλικά και τα ισπανικά; Γιατί ποτέ στην Καλιφόρνια δεν μπόρεσαν να παράγουν σταφύλια όμοια με τα ελληνικά σε νοστιμιά; Πώς γίνεται και το λάδι από την ελληνική ελιά αιχμαλωτίζει τη γεύση του ξένου επισκέπτη και τον κατακτά; Φταίει ο ήλιος; Το χώμα; Ο αέρας που μεταφέρει την αρμύρα της θάλασσας; Το κλίμα; Όλα μαζί; Ό,τι κι αν συμβαίνει, αυτή η γωνιά της Γης κρύβει μέσα της την ευλογία των θεών, που σκορπίστηκε απλόχερα σε καρπούς και ανθρώπους.

Τι το διαφορετικό διέθεταν οι ομάδες των ανθρώπων που κατοίκησαν στον Ελλαδικό χώρο, από εκείνους που διασκορπίστηκαν στα μεσογειακά παράλια; Πώς γίνεται και από τη ζύμη των δεκάδων ποικιλώνυμων «λαών» και «εθνών», που αναμίχθηκαν στη χοάνη αυτού του χώρου, ξεπήδησε ο αξεπέραστος ελληνικός πολιτισμός; Φταίει ο ήλιος; Το χώμα; Ο αέρας που μεταφέρει την αρμύρα της θάλασσας; Το κλίμα; Όλα μαζί; Ποιοι τέλος πάντων ήταν αυτοί οι Έλληνες;

Τα περίπου χίλια χρόνια που καλύπτουν τις περιόδους Πρωτοελλαδική, Πρωτοκυκλαδική και Πρωτομινωική (2800/2600 – 1900 π.Χ.) διαγράφουν το ειρηνικό πέραςμα από την εποχή του λίθου στην εποχή του χαλκού. Κι όσο πίσω στη Λιθική εποχή μπορούμε να ανιχνεύσουμε, αναγνωρίζουμε ότι οι ίδιοι κατά βάση «λαοί» έζησαν στον Ελλαδικό χώρο: Αυτοί που αποτελούν το απλωμένο από τις ισπανικές ακτές ως την Μικρασία λεγόμενο «μεσογειακό υπόστρωμα»:

Είναι οι Λέλεγες που απλώνονταν από τη Θεσσαλία ως τη Λακωνία κι από τη Λευκάδα ως την Εύβοια και τις Κυκλάδες αλλά και στη Μ. Ασία, οι Τηρρηνοί που κατοικούσαν στα νησιά του Βόρειου Αιγαίου και τα απέναντι μικρασιατικά παράλια, οι Έκτηνες που εντοπίστηκαν στη Βοιωτία και οι Κυλικράνες που τοποθετούνται «κάπου στην Κεντρική Ελλάδα». Δεν ξέρουμε, τι σημαίνουν τα ονόματά τους. Γνωρίζουμε ότι μιλούσαν την ίδια γλώσσα, αυτή που μιλιόταν σε ολόκληρη τη Μεσόγειο. Είμαστε βέβαιοι ότι ήταν εδώ τη Λιθική εποχή αλλά αγνοούμε από πότε.

Πλάι τους κι ανάμεσά τους, γείτονες και κάποτε ανταγωνιστές, εμφανίστηκαν στην αρχή της εποχής του Χαλκού (γύρω στα 2800 π.Χ.), εγκαταστάθηκαν και στέριωσαν εκείνοι που απαρτίζουν τα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά φύλα:

Οι πιο πολλοί ήταν οι Πελασγοί («αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού») που έστησαν διάσπαρτους οικισμούς γύρω από τη Δωδώνη, στις όχθες του Στρυμόνα και στα βόρεια όρια της Χαλκιδικής, αλλά και κατέκλυσαν τις περιοχές από ανατολικά της Λάρισας κι ως τον Παγασητικό κόλπο και την Εύβοια, σχεδόν ολόκληρη την Αττική, ολόκληρη τη Νότια Στερεά ως τον Κορινθιακό κόλπο και σχεδόν όλη τη σημερινή Αχαΐα και Αρκαδία. Πρέπει να ήρθαν γύρω στο 3000 π.Χ. σχεδόν ταυτόχρονα με τους Αίμονες («αυτούς που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές»), οι οποίοι έδωσαν το όνομά τους στο κύριο βουνό της χερσονήσου (τον Αίμο) κι εγκαταστάθηκαν διάσπαρτοι στα Τέμπη, στην Ιωλκό, στη Βοιωτία, στην Αιτωλία και στη Νότια Αρκαδία, μικρές μειοψηφίες μέσα στο πέλαγος των Πελασγών.

Οι Πρωτοαχαιοί (Αχαιοί, «αυτοί που ήρθαν από το νερό») εντοπίστηκαν σε όλο το μήκος που καλύπτουν οι όχθες του Αχελώου ποταμού, βόρεια από τις εγκαταστάσεις των Αιμόνων της Αιτωλίας. Είναι αυτοί που αργότερα θα δώσουν το όνομά τους στο ελληνικό φύλο των Αχαιών. Απέναντι από την Κέρκυρα, στα βουνά βόρεια από τον ποταμό Καλαμά, βορειοδυτικά των Πελασγών της Δωδώνης, εγκαταστάθηκαν οι (άσχετοι με τους ομώνυμους των ακτών της Παλαιστίνης) Φοίνικες («βαθυκόκκινοι, αιματώδεις») ή Καδμείοι («αυτοί που ζουν ψηλά»). Διάσπαρτοι οικισμοί τους υπήρχαν ανάμεσα στις Πρέσπες, στη Νότια Δαλματία και βέβαια στη Θήβα.

Οι άγνωστοί μας Τέμμικες και Άονες ζούσαν στην περιοχή των Θηβών πριν να καταφθάσουν οι Ηπειρώτες Φοίνικες που κουβαλούσαν τους μύθους του Κάδμου (αρχικά, παραπόταμου του Καλαμά). Πλάι τους στη Βοιωτία αλλά και στη Φωκίδα, τη Λοκρίδα και την Αιτωλία εγκαταστάθηκαν οι επίσης άγνωστοί μας Ύαντες, ενώ οι Καύκωνες κατέκλυσαν τη Μεσσηνία. Το μόνο που γνωρίζουμε για όλους αυτούς είναι ότι είχαν ινδοευρωπαϊκές ρίζες.

Στην κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού, τέλος, έστησαν τους καταυλισμούς τους οι Δρύοπες («αυτοί που ζουν στα δάση»).

Αν όλους αυτούς προσπαθούσαμε να τους εντάξουμε σε έναν χάρτη του Ελλαδικού χώρου, θα διαπιστώναμε στρίμωγμα, ανακάτεμα και αναγκαστική συμβίωση διαφορετικών «λαών» στη Βοιωτία και δυτικότερα, ενώ σε όλες τις άλλες περιοχές η αραιή κατοίκηση σπάνια

τους έκανε να γειτονεύουν ο ένας «λαός» με τον άλλον. Συνήθως, ανάμεσά τους μεσολαβούσαν απέραντες εκτάσεις «ακατοίκητες». Στην πραγματικότητα, έχουμε να κάνουμε με νησίδες ανθρώπων με διαφορετικές ονομασίες. Ήταν διαφορετικοί λαοί; Ίσως. Μπορεί όμως τα ονόματα απλά να σηματοδοτούν ιδιότητες: «Αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού» οι Πελασγοί, «Αυτοί που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές» οι Αίμονες, «Αυτοί που ήρθαν από το νερό» οι Πρωτοαχαιοί, «Δασόβιοι» οι Δρύορες που επιζούσαν ως την κλασική εποχή και χαρακτηρίστηκαν «άγριοι» από τον Στράβωνα.

Στην πραγματικότητα, έχουμε να κάνουμε με πολλά ονόματα ανθρώπων που ξεχώριζαν σε δυο μόνο γλωσσικές ενότητες: του «μεσογειακού υποστρώματος» και της «ινδοευρωπαϊκής». Όλοι μαζί, συχνά χωρίς μεταξύ τους συνεργασία, δημιούργησαν τον Πρωτοελλαδικό και τον Πρωτοκυκλαδικό πολιτισμό. Κι έστρωσαν το έδαφος για το κατοπινό πολιτιστικό μεγαλείο.

Συμβατικά, η μεγάλη τομή τοποθετείται στα 1900 π.Χ. Είναι η στιγμή που ξεφύτρωσε στη Μ. Ασία ο πολιτισμός των Χετταίων, στη Μεσοποταμία φάνηκαν οι Εβραίοι, ορθώθηκε το κράτος των Βαβυλωνίων και προέκυψαν οι Ασσύριοι ενώ, στην Αίγυπτο, άρχισε η εποχή του κραταιού Μέσου Βασιλείου. Λίγο πριν από αυτή την χρονική στιγμή, στον Ελλαδικό χώρο φάνηκαν οι Πρωτοέλληνες: Οι Δαναοί και οι Άβαντες γύρω στο 2100. Και οι δυο ονομασίες είναι ινδοευρωπαϊκές και οι δυο σχετικές με τα νερά, τις πηγές και τα ποτάμια. Σε ελεύθερη απόδοση, θα μπορούσαμε να τους πούμε «Ποταμίσιους».

Να θυμίσουμε ότι, κατά τη μυθολογία, ο Δαναός τσακώθηκε με τον αδελφό του, Αίγυπτο, και μετακόμισε στο Άργος, εκθρονίζοντας τον εκεί βασιλιά Γελάνορα. Μετά, αυτός και οι κόρες του άρχισαν να ψάχνουν και να ανακαλύπτουν πηγές και πηγάδια, φροντίζοντας ώστε ο ως τότε άνυδρος αργολικός κάμπος να γεμίσει νερά. Άλλωστε, τα ονόματα των Δαναϊδων απηχούν ονομασίες πηγών. Πάντα κατά τη μυθολογία, ο Δαναός είναι που έφερε στην Ελλάδα τα γράμματα, δίδαξε τη γεωργία και ναυπήγησε την πρώτη πεντηκόντορο (πλοίο με 50 κουπιά). Από το όνομά του οι Έλληνες ονομάζονταν και Δαναοί.

Οι πενήντα κόρες του παντρεύτηκαν τους ισάριθμους ξαδέρφους τους (γιους του Αίγυπτου), τους οποίους, με προτροπή του πατέρα τους, σκότωσαν την πρώτη νύχτα του γάμου. Πήραν τα κεφάλια τους και τα έθαψαν στο βυθό της λίμνης Λέρνας. Ο μύθος απηχεί πανάρχαιες ανθρωποθυσίες στις όχθες λιμνών, καθώς πίστευαν ότι το θάψιμο του κεφαλιού στον βυθό αυξάνει την ποσότητα των υδάτων.

Το πρόβλημα είναι ότι, γλωσσικά, ο Δαναός έχει να κάνει όχι με την Αφρική του μύθου αλλά με την Κεντροανατολική Ευρώπη και τα υψίπεδα του Ιράν: Δον, Δούναβης, Δνείπερος είναι μερικά από τα «συγγενικά» ποτάμια. Και οι Δαναοί ήταν βεβαιωμένοι εχθροί των πανάρχαιων Ιρανών. Κι όλα αυτά σημαίνουν ότι οι Δαναοί έφτασαν στον Ελλαδικό χώρο από τα Βορειοανατολικά. Πριν από το 1900 π.Χ.

Για να συνεχίσουμε με τον μύθο των Δαναΐδων, η μόνη που δεν υπάκουσε στην πατρική εντολή ήταν η Υπερμήστρα, που έσωσε τον άντρα της Λυγκέα. Ο Λυγκέας σκότωσε τον Δαναό και τις 49 Δαναΐδες που καταδικάστηκαν να γεμίζουν στον Άδη ένα τρύπιο πιθάρι, τον γνωστό «πίθο των Δαναΐδων» που κι αυτός με τα νερά έχει σχέση. Μόνος πια με τη γυναίκα του, έγινε βασιλιάς του Άργους, ιδρύοντας την πρώτη δυναστεία των Αργείων. Γιος του ήταν ο Άβαντας που ταυτίζεται και με τον γενάρχη του λαού των Αβάντων και που παντρεύτηκε την Ωκάλεια. Άβαντες όμως δεν υπήρχαν μόνο στο Άργος. Ο κύριος όγκος τους απλώθηκε στην Εύβοια, ενώ εγκαταστάσεις τους εντοπίστηκαν και στη Φωκίδα, στην Ήπειρο κι ακόμα πιο βόρεια.

Γύρω στα 1900, ο κύριος κορμός των ελληνικών φύλων είχε εμφανιστεί στον Ελλαδικό χώρο: Ίωνες, Βοιωτοί, Αρκάδες και Φλεγκύες. Στην όχι και τόσο ευρύχωρη έκταση της κατοπινής Ελλάδας, γύρω στα 1900 π.Χ., «στριμώχνονταν» τουλάχιστον τέσσερα «φύλα» του μεσογειακού υποστρώματος, εννέα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά, δύο πρωτοελληνικά και τέσσερα ελληνικά. Η ανάμιξη όλων αυτών δεν ήταν πάντα ειρηνική. Σημειώθηκαν «καλές γειτονίες» αλλά και συγκρούσεις, απωθήσεις παλαιών, αποκρούσεις των νέων, αφομοιώσεις, αλληλεπιδράσεις, πολιτιστικές προσεγγίσεις. Η ζύμη ήταν έτοιμη και φτιαγμένη με τα πιο διαφορετικά υλικά.

Η ζύμωση διάρκεσε περίπου τρεις αιώνες, ενώ το έμψυχο υλικό εμπλουτιζόταν από νέες αφίξεις, νέες αναμίξεις. Στο τέλος της περιόδου, εκεί γύρω στα 1600 π.Χ., υπήρχαν ακόμα νησίδες με αυτόνομους Λέλεγες και απομονωμένους Δρύοπες, ενώ οι Δαναοί επιζούσαν στο Άργος, οι Καδμείοι Φοίνικες στη Βοιωτία, οι Άβαντες στην Εύβοια. Τριγύρω τους όμως ορθωνόταν ο μυκηναϊκός κόσμος: Το αρχαίο ζυμάρι είχε μεταμορφωθεί σε 31 ελληνικά φύλα που, όλα μαζί, ποιο λίγο ποιο πολύ, συνέτειναν στη δημιουργία του μυκηναϊκού πολιτισμού και της αδιάσπαστης συνέχειάς του που οδήγησε στο θαύμα της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής. Ας δούμε, πώς:

Πολύ πριν από το 2200 π.Χ., η ελληνική γλώσσα, ενιαία, αδιάσπαστη και αδιαίρετη, μιλιόταν στο κομμάτι γης που σήμερα απαρτίζουν η Αλβανία, η Ήπειρος, η Δυτική Μακεδονία και η Βορειοδυτική Θεσσαλία. Μιλάμε για μια εποχή τουλάχιστον τριακόσια χρόνια πριν από τα πρώτα μινωικά ανάκτορα και πάνω από εξακόσια πριν από την αρχή της μυκηναϊκής εποχής, κοντά χίλια χρόνια πριν από τη δημιουργία των Δωριέων. Κι οπωσδήποτε, αρκετά πριν να επικρατήσουν στον Ελλαδικό χώρο τα ελληνικά φύλα, σε καιρούς που νότια πλειοψηφούσαν το «μεσογειακό υπόστρωμα», τα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά φύλα και μόλις έσκαγαν μύτη οι Πρωτοέλληνες.

Εκεί γύρω στα 2200 π.Χ., η κοινή ελληνική γλώσσα άρχισε να απλώνεται σε νέες εκτάσεις και να διασπάται στα τρία: Στην ιωνική διάλεκτο που έμελλε πολύ αργότερα να εξελιχθεί στην κοινή και την Αττική, στην κεντρική διάλεκτο και στη δυτική διάλεκτο. Τι είχε συμβεί; Απλά, αυτοί που τη μιλούσαν είχαν από καιρό αρχίσει να μεταναστεύουν, καθώς δεν τους χωρούσε ο τόπος.

Κάποιες ομάδες από τους μετανάστες αυτούς, λάτρευαν τους ποταμούς και τους προσωποποιούσαν στη μορφή ενός δαίμονα, με τον οποίο ταυτίζονταν και οι ίδιοι: Ονόμαζαν τους ποταμούς «ίωνες», τον δαίμονα Ίωνα και τους εαυτούς τους Ίωνες. Κι ένα ποτάμι στη Βορειοδυτική Θεσσαλία λεγόταν Ίων. Και Ίων ονομάστηκε αργότερα αυτός που σήμερα είναι γνωστός ως Αλφειός (στην Ολυμπία) με δίπλα του ένα «Ιωναίον άλσος» αφιερωμένο στον ήρωα Ίωνα που λουζόταν στον Αλφειό κι ήταν σύντροφος των Ιωνιδων νυμφών, θεραπευτικών πνευμάτων μιας εκεί πηγής. Και ο μυθικός Ίων, ο γενάρχης των Ιώνων, πριν να γίνει γιος του Ξούθου, αδερφός του Αχαιού κι εγγονός του Δευκαλίωνα, ήταν ποταμίσιος δαίμονας. Ήταν θαμμένος στην Αττική, στον δήμο που ονομαζόταν Ποταμός. Και στην Τροιζήνα, από τα βάθη των αιώνων, λατρευόταν η Απατουρία Αθηνά, ενώ η γιορτή «απατουρία» ήταν μια καθαρά ιωνική υπόθεση: Ήταν η εγγραφή των νεογέννητων της χρονιάς στα «ληξιαρχεία» των φατριών.

Λίγο μετά το 1900 π.Χ., η ιωνική διάλεκτος είχε εντελώς αυτονομηθεί και μιλιόταν σ' ολόκληρη τη Στερεά (εκτός από το πέρα από το σημερινό Αντίρριο δυτικό κομμάτι της), σ' ολόκληρη τη βόρεια Πελοπόννησο από τον Ισθμό ως πέρα από το Ρίο, στην περιοχή της Ηλείας, στην Τροιζήνα και στην ευρύτερη περιοχή της Κυνουρίας. Τη μιλούσαν οι μετανάστες που αυτοπροσδιορίζονταν ως Ίωνες και είχαν πια εγκατασταθεί σ' αυτές τις περιοχές. Στο διάβα των αιώνων, η πρώην κοινή με τους άλλους ελληνόφωνους γλώσσα τους είχε εξελιχθεί σε χωριστή διάλεκτο.

Με όλα αυτά, οι Ίωνες εγκαταστάθηκαν στις από το 3000 π.Χ. πυκνοκατοικημένες από Ινδοευρωπαίους «προέλληνες» Πελασγούς περιοχές, οι οποίοι με τη σειρά τους είχαν κατοικήσει στα μέρη, όπου ζούσαν οι Λέλεγες της Εποχής του Λίθου, που ανήκαν στο λεγόμενο μεσογειακό υπόστρωμα. Το μίγμα ήταν δυναμικό, ζωντανό και εκρηκτικό. Και ικανό να δημιουργήσει παρεξηγήσεις. Οι Ίωνες αφομοίωσαν τους προγενέστερους αλλά και υιοθέτησαν κάποια εθνικά τους στοιχεία. Γύρω στα 1600 π.Χ. κι ως το τέλος της μυκηναϊκής εποχής, οι πληθυσμοί ονόμαζαν εαυτούς Ίωνες αλλά πολλά «εθνικά» και πολιτιστικά στοιχεία τους ήταν πελασγικά κι ίσως και των Λελέγων. Αποτέλεσμα ήταν να ειπωθεί κάποια στιγμή ότι οι Ίωνες δεν ήταν τίποτε άλλο από εξελληνισμένους Πελασγούς. Η γλωσσολογία ανέτρεψε αυτή την άποψη. Στα ιστορικά όμως χρόνια, οι Πελασγοί (ή και Πελαργοί στην Αττική) ταυτίζονταν με τους Λέλεγες. Ήταν οι εκπρόσωποι του παλαιού κόσμου, οι πιστοί του Ποσειδώνα, που υπέκυψαν στον νέο, καθώς ο Θησέας εξολόθρευσε όλα τα παιδιά του θεού της θάλασσας και η Αθηνά του πήρε την πόλη της Αθήνας.

Στην ελληνική μυθολογία, δύο ήταν οι αξιόλογοι ήρωες που έφεραν το όνομα Πελασγός. Σύμφωνα με τον ένα μύθο, ο Φορωνέας ήταν γιος του ποταμού Ίναχου και της νύμφης Μελίας. Γύρω στα 1800 π.Χ. έγινε βασιλιάς του Αργούς κι έμεινε στον θρόνο εξήντα χρόνια. Από τη νύμφη Λαοδίκη, απέκτησε ένα γιο (τον διάδοχό του Άπι) και μια κόρη, τη Νιόβη. Ως συνήθως, ο Δίας ερωτεύτηκε τη Νιόβη κι από το ειδύλλιό τους προέκυψαν ο Άργος και ο Πελασγός. Λίγο αργότερα, στην περιοχή κατέπλευσαν ο Δαναός και οι κόρες του.

Σύμφωνα με τον δεύτερο μύθο, ο Πελασγός ήταν «αυτόχθων», κάτι σαν φυτρωμένος από τη γη. Απέκτησε γιο τον Αίμονα, γενάρχη των Αιμόνων (που εμφανίστηκαν στον Ελλαδικό χώρο περίπου ταυτόχρονα με τους Πελασγούς). Κι ο Αίμονας ήταν ο πατέρας του Θεσσαλού, επώνυμου των Θεσσαλών. Έτσι όμως, η γραμμή «Πελασγοί – Ίωνες», με τη μεσολάβηση των Αιμόνων, διαθλάται σε ξεχωριστό ελληνικό φύλο, άσχετο με τους Ίωνες και την ιωνική διάλεκτο, καθώς οι Θεσσαλοί μιλούσαν αιολικά.

Η δεύτερη διάλεκτος, η κεντρική, αναπτύχθηκε στη Δυτική Μακεδονία. Γύρω στα 1900 π.Χ. είχε αρχίσει να διαχωρίζεται σε αρκαδοκυπριακή (μιλιόταν στις περιοχές πλάι στην Πίνδο) και σε αιολική (στα εδάφη πάνω από τον Όλυμπο), ενώ τον ίδιο καιρό ξεπρόβαλλαν η θεσσαλική και η βοιωτική διάλεκτοι, με στοιχεία τόσο της κεντρικής, όσο και της δυτικής διαλέκτου. Στα επόμενα εννιακόσια χρόνια, η διάλεκτος αυτή ξεχώρισε εντελώς από τις άλλες και μιλιόταν στη Δυτική Θεσσαλία, στη Φθιώτιδα και στην Κεντρική Πελοπόννησο αλλά και στη Λακωνία, τμήματα της Αργολίδας και στα όρια Ηλείας – Μεσσηνίας. Στα ιστορικά χρόνια, είχε διαχωριστεί σε αρκαδική και σε κυπριακή.

Την αρκαδική διάλεκτο μιλούσαν κάποιες ομάδες μεταναστών που λάτρευαν την Αρκούδα (Άρκτο) και στα μετέπειτα χρόνια υποστήριζαν ότι είναι απόγονοι του ήρωα Αρκάδα, γιου μιας αρκούδας ή μιας νύμφης που είχε μεταμορφωθεί σε αρκούδα. Είναι οι Αρκάδες που, στα ιστορικά χρόνια, επιζούσαν κυρίως στα όρια της σημερινής Αρκαδίας αλλά παλαιότερα είχαν απλωθεί στις περιοχές όπου εντοπίστηκε να μιλιέται η διάλεκτός τους.

Η αιολική διάλεκτος αναπτύχθηκε κυρίως στη Θεσσαλία, όπου μετανάστευσαν κάποιες ελληνόφωνες ομάδες με άγνωστα σ' εμάς ονόματα. Στα 1600 π.Χ., από τα σπλάχνα της αιολικής δημιουργήθηκε η αχαϊκή διάλεκτος που δεν ήταν άλλη από τη «γλώσσα των Μυκηναίων» και που έμελλε να εξαφανιστεί ταυτόχρονα με την κατάρρευση της μυκηναϊκής επικράτειας. Στο μεταξύ, νέοι λαοί, φορείς της αιολικής διαλέκτου είχαν «γεννηθεί». Οι πληθυσμοί που κατοικούσαν στις περιοχές των προελληνικών φύλων που ονομάσαμε Πρωτο-Αχαιούς, αφομοίωσαν τους παλιούς και δανείστηκαν το όνομά τους: Αχαιοί. Με την πάροδο του χρόνου, η ονομασία κατάντησε να σημαίνει όλους τους ελληνόφωνους κατοίκους της χώρας. Υπήρχαν ακόμα οι Λαπίθες, λαός που έδρασε στην Ανατολική Θεσσαλία αλλά και στην Αττική, την Κορινθία και την κοιλάδα του Ευρώτα στη Λακωνία. Κι άλλοι πολλοί, οι περισσότεροι στη Θεσσαλία και τη Βοιωτία, όπου αναπτύχθηκαν η Θεσσαλική και η Βοιωτική διάλεκτος.

Ακολουθώντας την δική της εξέλιξη, η δυτική διάλεκτος συνέχισε να αναπτύσσεται στα όρια της Ηπείρου και βορειότερα. Στα τέλη της δεύτερης χιλιετίας π.Χ., με την κατάρρευση της μυκηναϊκής επικράτειας, οι φορείς άρχισαν να μετακινούνται νότια. Στα χρόνια του Ομήρου, είχε εξελιχθεί σε αιτωλική, δωρική, ηλειακή, λοκρική, νέο-αχαϊκή και φωκική. Ήταν ουσιαστικά η γλώσσα των δυτικών επαρχιωτών της μυκηναϊκής εποχής.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι όλα τα ελληνικά φύλα, στην αρχή, την ίδια γλώσσα – διάλεκτο μιλούσαν. Οι διαφοροποιήσεις ξεκίνησαν, όταν οι ελληνόφωνοι πληθυσμοί άρχισαν να μετακινούνται σε νέους τόπους, να απομακρύνονται ο ένας από τον άλλο, να αναμιγνύονται με τους παλιούς ή μεταξύ τους και να ξεχωρίζουν σε νέες πληθυσμιακές οντότητες, με νέες ονομασίες. Στα χρόνια λίγο πριν από τον Όμηρο, γύρω στα 1000 π.Χ., οι διάλεκτοι είχαν

γίνει τουλάχιστον δώδεκα, ενώ οι μετέπειτα πόλεις κράτη ήταν πολύ περισσότερες. Στα ενδιάμεσα, εκεί γύρω στα 1600 π.Χ., η μία γλώσσα είχε διαχωριστεί σε επτά διαλέκτους. Παρ' όλα αυτά, ολόκληρος ο κόσμος που τον αποτελούσαν τα 31 ελληνόφωνα φύλα με τις επτά διαφορετικές διαλέκτους, δεν δυσκολεύτηκε να δημιουργήσει το μυκηναϊκό θαύμα.

Αυτοί, λοιπόν, ήταν οι Έλληνες. Προήλθαν από ένα πολυποίκιλο αρχαίο ζυμάρι που πλάστηκε στο διάβα δεκάδων αιώνων με πλήθος υλικά. Με θεϊκό πρόπλασμα. Όταν ο Προμηθέας πληροφορήθηκε ότι ο Δίας έχει σκοπό να εξολοθρεύσει το ανθρώπινο γένος, συμβούλεψε τον γιο του Δευκαλίωνα να φτιάξει μια ξύλινη κιβωτό και να μπει μέσα μαζί με τη γυναίκα του Πύρρα. Το ζευγάρι κλείστηκε στην κιβωτό και γλίτωσε. Όταν τα νερά αποτραβήχτηκαν, οι δυο μοναδικοί επιζώντες βγήκαν από την κιβωτό για να διαπιστώσουν πως βρίσκονταν στην κορφή του Παρνασσού. Με τη συμβουλή του μετανιωμένου Δία, το ζευγάρι άρχισε να περπατά και να πετά πίσω του πέτρες. Αυτές που έριχνε ο Δευκαλίωνας μετατρέπονταν σε άνδρες κι αυτές που πετούσε η Πύρρα σε γυναίκες. Έτσι, δημιουργήθηκε το νέο γένος των ανθρώπων. Το ζευγάρι έκανε κι ένα γιο, τον Έλληνα, που έμελλε ν' αποκτήσει γιους τους γενάρχες των Ελλήνων Δώρο, Αίοιο και Ξούθο, πατέρα του Ίωνα και του Αχαιοῦ. Και υπολογίζεται πως ο Έλληνας γεννήθηκε το 1519 π.Χ., χρονιά που ο μυκηναϊκός κόσμος βρισκόταν ακόμα στην προς τα εμπρός ώθησή του. Το γούστο είναι ότι ο Έλληνας αναφέρεται ως επώνυμος ελληνόφωνου φύλου. Ξέρουμε ότι τέτοιος «λαός» όντως υπήρξε. Αγνοούμε όμως πότε αναπτύχθηκε και πού έδρασε. Υποθέτουμε, κάπου στη Θεσσαλία, πιθανολογούμε ότι μιλούσε την αιολική διάλεκτο.

Οι πινακίδες της Πύλου, που αποκρυπτογραφήθηκαν, φανερώνουν ότι οι Μυκηναίοι γνώριζαν και τιμούσαν τους ίδιους θεούς που έμελλε να κατοικήσουν στον Όλυμπο: Δίας, Ήρα, Ποσειδώνας, Ερμής και Αθηνά αναφέρονται ονομαστικά. Με την κόρη του Δία, θεά του πολέμου, αντί για τον Άρη. Με τις γυναίκες ίσες σε θέση και τιμή με τους άνδρες. Και με

τους βασιλιάδες να άρχουν σε ομόσπονδες επικράτειες. Κάτι σαν τη σημερινή Ελβετία με βασιλιά επικεφαλής σε κάθε καντόνι. Ένα σύστημα παράξενο και παράταιρο για τους κατοπινούς που, για να το δικαιολογήσουν, επινόησαν τον όρκο των υποψηφίων γαμπρών της ωραίας Ελένης ότι θα στηρίξουν και θα συνδράμουν, όποιον τελικά η πολύφερνη νύφη διαλέξει. Και είναι αυτός ο όρκος που υποτίθεται ότι ένωσε τόσους βασιλιάδες στην εκστρατεία στην Τροία με πρώτο μεταξύ ίσων τον Αγαμέμνονα.

Όταν, με το πλήρωμα του χρόνου, οι αγορές της Ανατολής έκλεισαν και η μυκηναϊκή επιθετική οικονομία κατέρρευσε συμπαρασύροντας τα ομόσπονδα βασίλεια, οπισθοχώρησε αναγκαστικά κάθε έκφραση του πολιτισμού και της Τέχνης. Ταυτόχρονα όμως είχε έρθει η ώρα να γεννηθούν οι πόλεις κράτη. Διόλου συμπτωματικά, στα όρια των προηγούμενων βασιλείων. Που είχαν ιδρυθεί με τη σύμπραξη 31 φυλών. Κι επίσης διόλου συμπτωματικά, στα ίδια όρια των μεταπλασμένων «βασιλικών» μυκηναϊκών επικρατειών αναπτύχθηκε ο αρχαϊκός πολιτισμός, πρόδρομος της κλασικής τελειότητας.

Πώς όμως, από το σμάρι των ετερόκλητων μεταναστών, δημιουργήθηκαν όλα αυτά τα βασίλεια; Και πώς ξεφύτρωσαν τόσοι θεογέννητοι ήρωες; Όλα ξεκίνησαν από τη δημιουργία της οικογένειας.

(Έθνος της Κυριακής, 14 και 21.1.2001) (τελευταία επεξεργασία, 17.9.2009)